

مقاله پژوهشی: الگوی راهبردی آمایش دفاعی شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: شهرهای ساحلی استان بوشهر)

حمیدرضا بیات^۱

تاریخ پذیرش ۱۴۰۳/۰۴/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۲

چکیده

در این مقاله ابعاد و مؤلفه‌های آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر را با توجه به اهمیت و ارتباط مؤلفه‌ها با یکدیگر به صورت سلسله مراتبی مشخص خواهیم نمود. روش مورد استفاده در این پژوهش ترکیبی است. در بخش کیفی آن از روش داده بنیاد استفاده شده و الگوی جامع ابعاد و مؤلفه‌های آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر ارائه شده است. در بخش کمی با روش سلسله مراتبی این الگو مورد آزمون کمی قرار گرفته است و نتیجه با نرم افزار Arc map به صورت نقشه‌های توصیفی ارائه شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، هشت بُعد اصلی به دست آمده به ترتیب منابع انرژی، عوامل نظامی، عوامل جمعیتی، عوامل اقتصادی، راه‌های ارتباطی، عوامل سیاست‌گذاری و توسعه فضایی، عوامل محیط‌زیست و توسعه پایدار، عوامل فرهنگی و اجتماعی می‌باشند. با توجه به این که سند ملی آمایش سرزمینی به صورت اختصاصی و بومی ابعاد و مؤلفه‌های دفاعی برای مناطق مختلف ارائه نداده است، در این پژوهش ابعاد و مؤلفه‌های آمایش دفاعی برای مناطق ساحلی بوشهر به صورت کامل و جامع ارائه شده است و می‌توان در طرح‌ریزی‌ها و برنامه‌های آمایشی از آن‌ها استفاده کرد. هر یک از ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده را بایستی با در نظر گرفتن اهمیت و ارتباط آن‌ها با یکدیگر در یک الگوی جامع در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر مورد بررسی قرار داد. از ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده در الگوی پژوهش می‌توان با تغییراتی متناسب زیست‌بوم دیگر شهرهای ساحلی جنوب کشور، جهت آمایش دفاعی آن مناطق استفاده نمود.

واژگان کلیدی: آمایش دفاعی، شهرهای ساحلی، روش داده بنیاد، تحلیل سلسله مراتبی، سند ملی آمایش سرزمین.

مقدمه

سند ملی آمایش سرزمین که توسط شورای عالی آمایش سرزمین در اسفندماه سال ۱۳۹۹ بازنگری و تصویب شد، بیانگر تصویری مطلوب از توسعه فضایی سرزمین است که مجموعه کنشگران توسعه می‌خواهند با مشارکت یکدیگر و به‌کارگیری قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها و مزیت‌های سرزمینی، در افق ۱۴۲۴ به آن دست پیدا کنند. در این سند به مسائلی از جمله توسعه از جنبه‌های مختلف ارتباطی، زیرساختی، محیط‌زیستی، اقتصادی، کشاورزی و دفاعی پرداخته شده است (سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹: ۴۱).

آمایش دفاعی به‌عنوان یکی از موضوعات مهم در هر کشوری موردتوجه کارشناسان و صاحب‌نظران در جهان بوده است. آمایش دفاعی به معنای سازمان‌دهی محیط جغرافیایی و توزیع مناسب امکانات با توجه به تهدیدات و استفاده بهینه از قابلیت‌های محیط برای ثبات و جلوگیری از تهدیدات می‌باشد. با توجه به تعریف بیان‌شده، آمایش دفاعی تلفیقی از عناصر اقتصاد، جغرافیا، جامعه‌شناسی و علوم دفاعی برای تبیین دیدگاه درازمدت توسعه سرزمینی است (کامران و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۸). به‌طورکلی تعاریف متعددی از آمایش دفاعی وجود دارد و هیچ‌کدام از تعاریف موردتوافق جهانی نیست، اما همه‌ی این تعاریف به‌سادگی این تفکر را شامل می‌شود که سازمان‌های دفاعی باید سیاست‌های دفاعی را به عمل تبدیل کنند و در این کار، مکانیسم‌های برنامه‌ریزی، سیستم‌های پشتیبانی و زیرساخت‌های مناسب و پایدار را توسعه دهند (Bucur-marcu et al, ۲۰۰۹: ۴). سواحل ایران از نظر توسعه‌ای و دفاعی در وضعیت خوبی قرار ندارند، همچنین به دلیل دارا بودن منابع و امکانات زیاد همیشه در معرض تهدیدات داخلی و خارجی قرار دارند. از این رو مطالعات آمایش دفاعی نقش مهمی در سواحل جنوبی ایفا می‌کنند و این اهمیت در سند ملی آمایش سرزمین هم اشاره شده است.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

سواحل و جزایر جنوبی ایران مخصوصاً سواحل بوشهر در حال حاضر از زیرساخت‌های مناسبی در بخش‌های مختلف مخصوصاً بخش سکونتگاهی و زیرساخت‌های ارتباطی برخوردار نیست، به طوری که شهرستان‌های دشتی، دیر و دیلم در گروه شهرستان‌های محروم شناسایی شده‌اند (مرادی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۰۹). همچنین سواحل دریای عمان امکان ارتباط را با آب‌های آزاد فراهم کرده و همچنین استقرار مبدأ ورودی کریدور شمال- جنوب به خاک ایران، شرایط ویژه‌ای را برای توسعه زیرساخت‌ها در منطقه فراهم آورده است و خود عاملی برای تهدیدات داخلی و خارجی می‌باشد (دریا باری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۳). تا به امروز در فرایند آمایش دفاعی و همچنین آمایش سرزمینی به ابعاد مختلف انسانی و طبیعی توجه شده است و بیشتر تمرکز محققان بر روی دیگر استان‌ها بوده است. محدود تحقیقاتی که در جنوب ایران صورت گرفته فقط با روش‌های کمی یا کیفی بوده و تنها با یک مدل خاص بررسی‌هایی انجام دادند و کمتر مطالعاتی به صورت ترکیبی صورت گرفته است. در پژوهش حاضر قصد داریم به این سؤال پاسخ دهیم که ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر به چه صورت خواهد بود.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

مرزهای ساحلی در شمال و جنوب کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و همین امر اهمیت مطالعه و تحقیق همه‌جانبه مخصوصاً مطالعات آمایشی را در این نواحی را بیان می‌کند (الماسی، ۱۳۹۵: ۲). شهرهای سواحل جنوبی ایران به علت دسترسی به آب‌های آزاد از اهمیت بالایی برخوردار هستند. همچنین با دارا بودن قابلیت‌های زیاد موردتوجه محققان قرار گرفته است طبق آخرین آمار وزارت کشور در اسفند ۱۴۰۲

ساحلی

شهرستان‌های جنوبی استان بوشهر تأمین‌کننده‌ی ۷۵ درصد از گاز کشور هستند و همین موضوع اهمیت این منطقه را بالاتر برده است.

سواحل جنوبی ایران مخصوصاً سواحل بوشهر از جنبه‌های جمعیتی، سکونتگاهی و غیره به دلیل نامتقارن بودن توسعه امکانات همواره موردتوجه بوده است. این روند نامتقارن می‌تواند دلیلی بر تهدیدات داخلی در این مناطق باشد که با مطالعات و الگوهای درست می‌توان این تهدیدات را به حداقل رساند. تمام شاخصه‌های گفته‌شده می‌تواند دلیلی دانست تا این مناطق موردتوجه نظامیان و ارتش نیز قرار گیرد و مطالعات آمایش دفاعی در اولویت تحقیقات قرار گیرد.

۳-۱. پیشینه تحقیق

از عمده پژوهش‌های انجام‌گرفته در ارتباط با موضوع پژوهش حاضر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

رضایی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله خود با عنوان «بررسی آمایش سرزمینی استان بوشهر با تأکید بر ملاحظه‌های دفاعی» در استان بوشهر در خصوص آمایش دفاعی به‌صورت توصیفی تحلیلی بوده و با استفاده از داده‌های جمعیتی و مکانی به این نتیجه رسیدند که برای آسیب‌پذیری کمتر در این منطقه باید تلفیقی از آمایش اقتصادی، سیاسی و دفاعی را مدنظر قرار داد.

حاجی‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله خود با عنوان «تحلیلی بر کاربردهای ژئومورفولوژی دریایی در آمایش دفاعی - نظامی دریای مکران» کاربرد ژئومورفولوژی در آمایش دفاعی نظامی منطقه مکران را با استفاده از نقشه‌های لندفرم‌ها و اطلاعات کتابخانه‌ای در منطقه بررسی‌هایی را انجام دادند و راهکارهایی برای نیروهای ارتش ارائه دادند و درنهایت ژئومورفولوژی نظامی - دریایی را برای راهکارها در چارچوب آمایش دفاعی و مدیریت نظامی به‌ویژه در منطقه‌ی سواحل جنوبی کشور و دریای مکران مناسب دانستند.

یاری و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه خود با عنوان «نقش ویژگی‌های توپوگرافیک و مورفولوژیک سواحل جنوبی ایران در آمایش دفاعی- امنیتی» در خصوص رابطه ژئومورفولوژی با آمایش دفاعی در سواحل جنوبی ایران با نقشه‌های ژئومورفولوژی و توپوگرافی نقش آن‌ها را در آمایش دفاعی بیان نمودند.

قنبری (۱۳۹۷) در مقاله خود در خصوص آمایش مناطق مرزی با عنوان «آمایش مناطق مرزی با تأکید بر راهبردها و اولویت‌های برنامه‌ریزی مناطق مرزی مریان و بانه» با بررسی قابلیت‌ها و محدودیت‌های آمایش مناطق مرزی به لحاظ توسعه با استفاده از مدل SWOT نقاط قوت و ضعف را شناسایی کرده و با مدل‌های AHP و ANP به وزن دهی عوامل مختلف پرداخته و دریافت که برای آمایش این مناطق به‌جز عامل امنیت به عوامل اقتصادی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی- اجتماعی نیز باید توجه کرد.

کرکه آبادی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی سطح توسعه استان‌ها در چارچوب آمایش سرزمین» در رتبه‌بندی صورت گرفته بر اساس میزان سطح توسعه بین استان‌ها در چارچوب آمایشی، استان بوشهر در میان سه شهر نهایی جدول قرار دارد و جزء استان‌های توسعه‌نیافته است.

همان‌طور که در پژوهش‌های گذشته مشاهده می‌شود بررسی آمایش دفاعی با استفاده از روش‌های مختلف (کیفی و کمی) صورت گرفته است که تنها آمایش یک منطقه را بررسی کرده‌اند و الگویی ارائه نشده است.

۱-۴. سؤال‌های تحقیق

الگوی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر به چه صورت خواهد بود؟

۱-۵. هدف تحقیق

در این مطالعه هدف اصلی ارائه الگو برای آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر بر مبنای سند ملی آمایش است.

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به روش کار ماهیت این پژوهش از نوع ترکیبی (کیفی - کمی) است و همچنین از نظر هدف اکتشافی می‌باشد. شیوه گردآوری اطلاعات از نوع اسنادی و کتابخانه‌ای است. در این مطالعه در بخش کیفی با روش داده بنیاد^۱ به بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌ها می‌پردازیم تا بتوانیم با رویکرد استقوامی و استقرایی، شاخص‌های موردنیاز برای تعیین ابعاد و مؤلفه‌های دفاعی آمایش سرزمین در شهرهای سواحل استان بوشهر را مشخص کنیم. این روش زمانی استفاده می‌شود که هدف ارائه یک الگوی جدید است. این روش توسط دو جامعه‌شناس به نام بارنی گلیسر^۲ و آنسلم اشتراوس^۳ در سال ۱۹۶۷ میلادی معرفی شد. در روش داده بنیاد با استفاده از یک دسته داده‌ها، نظریه‌ای تکوین می‌یابد (Strauss & Corbin, ۱۹۹۴: ۲۷۳). مراحل گام‌به‌گام روش داده بنیاد به شرح زیر می‌باشد:

جمع‌آوری داده: در مرحله اول داده‌های کیفی به صورت نظام‌مند از مقالات، کتب و اسناد مربوط به آمایش سرزمین و منابع قابل استناد مخصوصاً سند ملی آمایش سرزمین جمع‌آوری شد.

کدگذاری باز: فرآیند تحلیلی است که از طریق آن، مفاهیم شناسایی شده و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شوند. در این مرحله، مقوله‌های اولیه اطلاعات در خصوص پدیده در حال مطالعه به وسیله بخش‌بندی اطلاعات شکل داده می‌شود. نتیجه این مرحله، خلاصه کردن انبوه اطلاعات کسب‌شده از مصاحبه‌ها و اسناد به درون مفاهیم و دسته‌بندی‌هایی است که در این سؤالات مشابه هستند.

۱. Grounded Theory

۲. Barney Glaser

۳. Anselm Strauss

کدگذاری محوری: در این مرحله از کدگذاری ایجاد رابطه بین مقوله‌های تولیدشده (در مرحله کدگذاری باز) است. این مرحله کمک می‌کند تا فرایند نظریه‌پردازی را به سهولت انجام شود. اساس ارتباط دهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از مقوله‌ها قرار دارد. کدگذاری محوری یک تکنیک تحقیق کیفی است که شامل ارتباط داده‌ها با یکدیگر به منظور آشکارسازی کدها و زیرمجموعه‌های موجود در داده‌های جمع‌آوری شده است. با کدگذاری محوری بین داده‌ها پیوند ایجاد شده است.

کدگذاری انتخابی: در این بخش یک الگوی جدید بر اساس یافته‌ها ارائه شده است. در بخش کمی به منظور آزمون مدل کیفی از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) استفاده شد. روش کمی پژوهش بدین گونه است که با توجه به ابعاد و مؤلفه‌های مشخص شده در بخش کیفی، پرسشنامه‌ای تهیه شد. در پرسشنامه باید تعداد افراد به صورت هدفمند تا ۱۵ نفر از خبرگان انتخاب شوند (Baby, ۲۰۱۳: ۲۱۹). در این پژوهش نیز ۱۲ نفر از خبرگان به صورت هدفمند در حوزه جغرافیا در نظر گرفته شدند. سپس داده‌های حاصل از پرسشنامه را با روش AHP در Expert choice وزن داده تا میزان اهمیت هر کدام را به دست آوریم. سپس با نرم‌افزار GIS به توصیف داده با استفاده از نقشه خواهیم پرداخت. همچنین با ابزارهای طبقه‌بندی در نرم‌افزار Arc Map ضرایب هر شاخص را در نقشه طبقه‌بندی می‌کنیم. در نهایت نقشه رتبه‌بندی شاخص‌ها به دست می‌آید و تجزیه و تحلیل آن‌ها ارائه می‌شود.

شکل ۱. فلوچارت پژوهش

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

آمایش بر اساس نظریه‌های مختلفی مبتنی بوده و مهم‌ترین پایه‌های نظری که تاکنون بیشتر در آمایش مناطق مختلف مورد استفاده قرار گرفته، نظریه بازگشت تمرکز، نظریه مکان مرکزی، نظریه مراکز رشد، نظریه مرکز پیرامون و نظریه قطب رشد می‌باشند.

نظریه برگشت تمرکز

ریچاردسون در سال ۱۹۷۷ نظریه برگشت تمرکز را ارائه داد. مطابق این نظریه هنگامی که یک مکان جغرافیایی به توسعه فضایی لازم رسیده و به اصطلاح به حالت قطبی شده یا تمرکز فضایی در سطح ملی دست یافته است، فرآیند رشد منطقه‌ای هسته مرکزی به نواحی پیرامونی انتشار می‌یابد که به آن برگشت تمرکز گفته می‌شود. به معنای دیگر تئوری برگشت تمرکز ریچاردسون یک نظریه توسعه منطقه‌ای است که بر نیاز مناطق به تمرکز بر نقاط قوت منحصربه‌فرد و مزیت‌های رقابتی خود به منظور دستیابی به رشد اقتصادی پایدار تأکید می‌کند. این تئوری پیشنهاد می‌کند که مناطق باید به جای تلاش برای تقلید از سایر مناطق توسعه یافته، نقاط قوت موجود خود را شناسایی کرده و بر اساس آن‌ها بسازند (Richardson, ۲۰۰۲, ۱-۳). برگشت تمرکز زمانی اتفاق می‌افتد که تمرکززدایی از مرکز به سایر نقاط آن منجر شود و به حاشیه منطقه مرکزی و شهرک‌های اقماری منجر نشود (داداشپور، ۱۳۹۷: ۱۹۷). ریچاردسون اعتقاد دارد در این فرآیند شهرهای ثانویه در یک منطقه در مقایسه با شهر اصلی به رشد سریع‌تری دست می‌یابند. به عبارت دیگر، در روند جدید گسترش کلان‌شهری، اکثریت رشد به تعدادی از شهرها و شهرک‌ها در داخل یک منطقه کلان‌شهری وسیع‌تر، اما در فاصله‌های متفاوت از مرکز شهر اصلی انتقال یافته است. این روند به مرور زمان عدم تمرکز را به دنبال دارد (زبردست، ۱۳۸۸: ۱۰۹).

نظریه مکان مرکزی

مارک جفرسون، اولین شخصی بود که در سال ۱۹۳۱، واژه مکان مرکزی را برای سکونتگاه که مرکز فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی برای حوزه‌ی نفوذ خود بود استفاده کرد. این اصطلاح بعدها به وسیله‌ی والتر کریستالر در سال ۱۹۳۳ تکمیل شد. مطابق نظریه کریستالر هر منطقه مرکزی یا آبادی مرکزی دارای مناطق پیرامونی خود است که به‌عنوان یک مرکز، وظیفه سرویس‌دهی به مناطق پیرامونی را در خود دارد و برای تبیین این موضوع از یک الگوی شش ضلعی استفاده کند در سطوح بالاتر از شش ضلعی‌های فوق می‌توان از طریق یک شبکه شش ضلعی بالاتر مراکز سطوح پایین‌تر را به هم وصل نمود و بدین ترتیب مرکز شش ضلعی‌های بالاتر به‌مثابه مرکز سطح بالاتر شکل می‌گیرد (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۸). مراکز جمعیتی داری سطوح متعددی از جمعیت، سطوح متناسبی از نوع خدمات را مهیا می‌کنند. به‌طورکلی خدمات‌رسانی به کل منطقه به‌وسیله‌ی شبکه‌ای درهم‌تنیده از مراکز جمعیتی انجام می‌پذیرد که این مراکز بسته به حجم جمعیت، آستانه جمعیتی و فاصله آن تا دورترین شعاع خدمات‌رسانی خود در شبکه‌ای منظم، ساختار فضایی منطقه را شکل می‌دهند (عندلیب، ۱۳۸۰: ۱۸).

نظریه مرکز پیرامون

نظریه مرکز- پیرامون برای نخستین بار به‌وسیله جان فریدمن در سال ۱۹۶۷ در دانشگاه هاروارد آمریکا مطرح گشت. ایده اصلی اولیه این نظریه بر این پایه استوار است که فعالیت‌های اقتصادی به‌مرور به شکل قطبی درمی‌آیند. در حقیقت مدل مرکز پیرامون عدم تعادل‌های فضایی را در هر سطحی سطح توسعه اقتصادی تشریح می‌کند. طرح اصلی این مدل این است که به لحاظ صرفه اقتصادی، فعالیت اقتصادی در یک نقطه مرکزی به سبب نزدیکی با دیگر فعالیت‌ها تمرکز پیدا می‌کند که عمده‌تاً این تجمیع فعالیت‌ها در مناطق شهری صورت می‌گیرد. به همین دلیل این نظریه دو واحد جغرافیایی مرکز و پیرامون را درگیر می‌کند که واحد اول آن یا همان واحد، مرکزی از سطح

ساحلی

توسعه‌یافتگی بیشتری به علت انباشتگی فعالیت‌ها برخوردار است و واحد دوم یا همان واحد پیرامونی از عدم توسعه‌یافتگی برخوردار می‌باشد این عدم هماهنگی توسعه‌یافتگی در کلیه سطوح برنامه‌ریزی فضایی قابل مشاهده خواهد بود (Friedmann, ۱۹۶۶). فریدمن معتقد است عمدتاً بروز یک ساختار فضایی قطبی شده، به یک سری جابجایی‌های عوامل اصلی تولید، از حاشیه به مرکز همراه است. تا زمانی که پیرامون به شکل یک تولیدکننده‌ی مواد اولیه و معدنی باقی بماند، گرایش عمومی میان مناطق به‌طور کلی به نفع مرکز استمرار خواهد داشت. افزایش نابرابری‌های منطقه‌ای به فشارهای سیاسی برای تغییر جهت منابع به سوی پیرامون منجر خواهد شد و به بالا بردن سرانه در حاشیه کمک می‌کند (پاپلی یزدی و صناجردی، ۱۳۸۷: ۲۰۴).

نظریه مراکز رشد

میشرا در مدل کانونی رشد خود استدلال می‌کند که رشد فوراً از سطح شهر بزرگ به روستا صورت نمی‌گیرد. در عوض، گام به گام از طریق سلسله‌مراتب کانون‌های رشد صورت می‌گیرد. میشرا معتقد است که تمرکز رشد اقتصادی در چند مرکز شهری می‌تواند به نابرابری‌های منطقه‌ای منجر شود. او مدل جایگزینی از «مراکز رشد» را پیشنهاد می‌کند که بر ضرورت توسعه متوازن منطقه‌ای و ایجاد مراکز متعدد رشد اقتصادی تأکید دارد (Mishra, ۲۰۰۶: ۱۸۱). نظریه مراکز رشد میشرا چندین شاخص کلیدی دارد که عبارت‌اند از:

توسعه متوازن منطقه‌ای: مدل مرکز رشد بر نیاز به توسعه متوازن منطقه‌ای با ایجاد مراکز متعدد رشد اقتصادی در مناطق مختلف تأکید دارد.

سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها: مدل مرکز رشد نیازمند سرمایه‌گذاری قابل توجه در زیرساخت‌ها از جمله شبکه‌های حمل‌ونقل، ارتباطات و انرژی است تا از توسعه مراکز رشد متعدد حمایت کند.

توسعه سرمایه انسانی: مدل مرکز رشد بر اهمیت سرمایه گذاری در توسعه سرمایه انسانی از جمله برنامه های آموزشی و آموزشی برای حمایت از رشد مراکز متعدد فعالیت اقتصادی تأکید می کند.

مشارکت عمومی و خصوصی: مدل مرکز رشد نیازمند مشارکت قوی بین نهادهای دولتی و خصوصی برای حمایت از توسعه مراکز رشد متعدد است (Mishra, ۲۰۰۶: ۱۸۱-۱۹۸).

نظریه قطب رشد

نظریه قطب رشد فرانسوا پرو توسعه نابرابر منطقه ای را در یک کشور یا منطقه توضیح می دهد. بر اساس این نظریه، توسعه اقتصادی در سراسر یک منطقه یکنواخت نیست، بلکه در مناطق خاصی به نام «قطب های رشد» متمرکز است. این قطب های رشد به عنوان مراکز فعالیت اقتصادی عمل می کنند و مسئول رشد مناطق اطراف هستند. این نظریه پیشنهاد می کند که قطب های رشد با تمرکز صنایع و خدمات ایجاد می شوند که منجر به توسعه اقتصادی انبوه می شود (Perroux, ۱۹۵۵: ۵۸۱). نظریه قطب رشد دارای چندین شاخص از جمله نرخ رشد اقتصاد، تمرکز صنایع و خدمات و سطح توسعه منطقه ای است. این نظریه همچنین نقش عوامل خارجی مانند سیاست های دولت، زیرساخت های حمل و نقل و منابع طبیعی را در شکل دادن به توسعه منطقه ای در نظر می گیرد. برخی ویژگی های این نظریه عبارتند از:

- ۱- رشد یک نقطه خودبه خود توسعه ای منطقه ای را ارتقاء می بخشد.
- ۲- قطب رشد یک مرکز جاذب جمعیت می شود و مهاجران مناطق کمتر توسعه یافته را بجای آوردن به شهرهای بزرگ و متراکم، به سمت خود جلب می کند.
- ۳- قطب رشد اثر پخش به وجود می آورد، یعنی آثار مثبت توسعه را در نواحی پیرامون انتشار می دهد (هنسن و همکاران، ۱۳۷۶: ۵۷).

ساحلی

همان‌طور که در جدول (۱) قابل مشاهده است، شاخص‌های مورد استفاده در هر یک از نظریه‌ها جمع‌آوری شده و به تفکیک نظریه‌ها دسته‌بندی شده است.

جدول ۱. شاخص‌های مورد استفاده در نظریه‌ها

شاخص‌ها	واضع/ایده اصلی	نظریه
توسعه متوازن منطقه‌ای، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، توسعه سرمایه انسانی، مشارکت عمومی و خصوصی	میشرا	مراکز رشد
نظم هندسی مناطق مرکزی و پیرامونی، آستانه‌های جمعیتی، فاصله از مرکز تا دورترین نقطه، گرایش به تجمع در مکان‌های مرکزی	کریستالر	مکان مرکزی
رشد و توسعه در قطب و مرکز کشور، تراکم جمعیت و فعالیت، شناسایی نقاط قوت منطقه‌ای، تخصیص و ایجاد جایگاه، نوآوری و کارآفرینی، همکاری و شبکه‌سازی	ریچاردسون	برگشت تمرکز
پیشگامی صنایع در عرصه توسعه، وجود مراکز واسطه رشد، تجمع سرمایه و جمعیت، تمرکز شدید در قطب رشد	جان فریدمن	مرکز پیرامون
نرخ رشد اقتصاد، تمرکز صنایع، خدمات و سطح توسعه منطقه‌ای، سیاست‌های دولت، زیرساخت‌های حمل و نقل و منابع طبیعی	فرانسوا پرو	قطب رشد

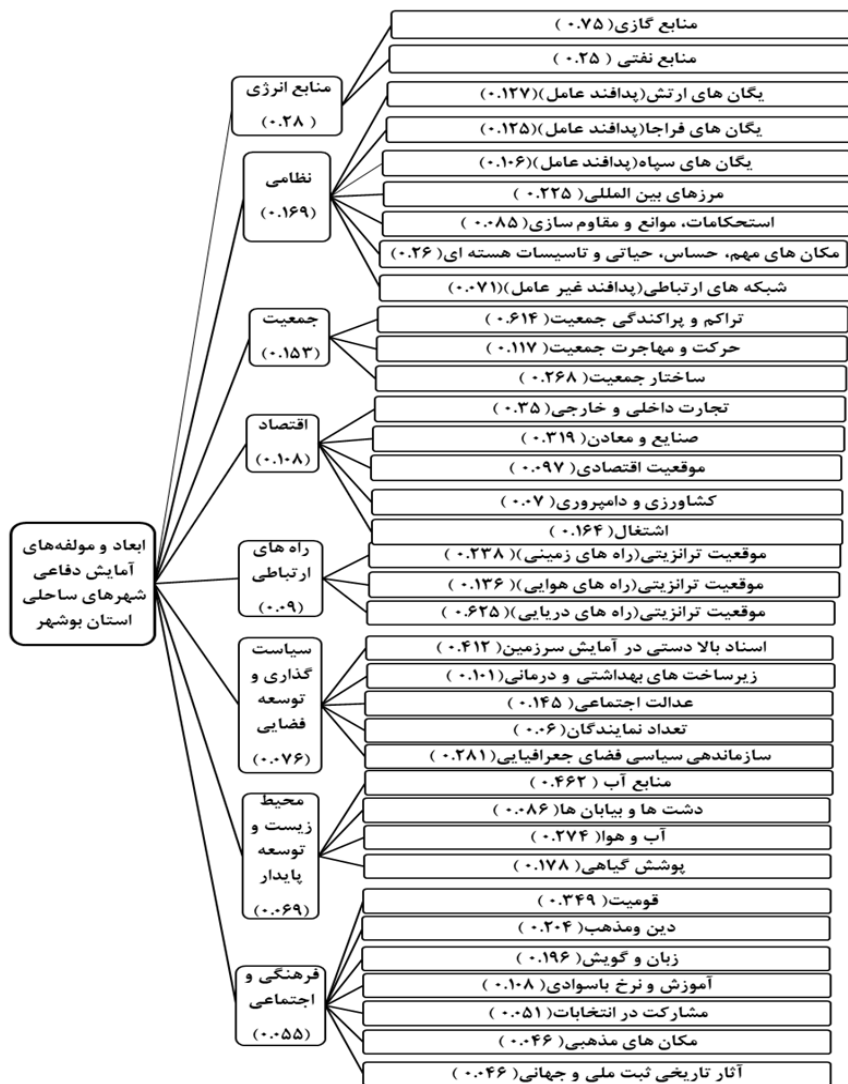
۳. یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱-۳. یافته‌های تحقیق

ابعاد و مؤلفه‌های الگوی آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر

پس از تحقیق و مطالعه مقالات، کتب و سند ملی آمایش سرزمینی در خصوص آمایش شهرهای ساحلی استان بوشهر داده‌های کیفی به دست آمدند. در مرحله ابتدایی، کدگذاری انجام شده که در این قسمت به تحلیل داده‌ها بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌ها پرداخته شده است و تا رسیدن به اشباع ادامه پیدا می‌کند. در این مطالعه ابتدا با کدگذاری باز گویه‌ها را به دست آوردیم که در حال حاضر ۱۰۱ گویه به دست آمده است. در مرحله بعد با کدبندی محوری و طبقه‌بندی، ارتباط بین گویه‌ها ایجاد شده و مؤلفه‌های موردنظر را به دست آوردیم که این الگو دارای ۳۶ مؤلفه است. در مرحله بعد با کدگذاری انتخابی به انتخاب و تعیین ابعاد پرداختیم که در نتیجه ابعاد تحقیق به دست آمد. در این پژوهش ۸ مقوله به دست آمد که عبارت‌اند از: منابع انرژی، نظامی، جمعیت، اقتصاد، راه‌های ارتباطی، سیاست‌گذاری و توسعه فضایی، محیط‌زیست و توسعه پایدار، فرهنگی و اجتماعی. در نهایت بر اساس روش داده بنیاد، الگوی کیفی پژوهش به دست آمد (شکل ۳).

تمامی ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده تأثیر مستقیم بر آمایش دفاعی و عوامل دفاعی این منطقه دارند و نادیده گرفتن هر کدام از ۸ مقوله به دست آمده در مطالعات آمایش دفاعی تأثیر مستقیم دارد.

شکل ۴. آزمون مدل کمی ابعاد و مؤلفه‌های آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر

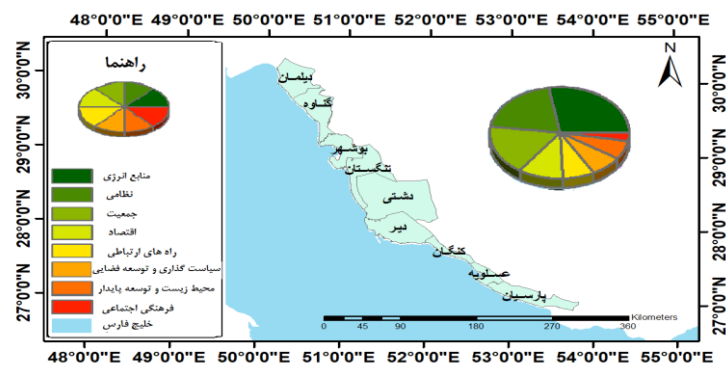
ضریب ناسازگاری بین ۰ و ۱/۱ نشان‌دهنده‌ی سازگار بودن ضرایب می‌باشد. با توجه به ضریب ناسازگاری که در نرم‌افزار Expert choice برای ابعاد محاسبه شد، نتایج حاصل با ضریب ناسازگاری ۰/۰۶ (کمتر از ۰/۱) مورد تأیید قرار گرفت. نتایج حاصل با ضریب ناسازگاری کمتر از ۰/۱ (جدول ۲) برای تمامی ماتریس‌های مؤلفه‌ها مورد تأیید قرار گرفت.

ساحلی

جدول ۲. نرخ ناسازگاری ابعاد مدل

متغیرها	عوامل	عوامل	عوامل	عوامل	عوامل	عوامل	عوامل	عوامل
نرخ ناسازگاری	۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۵	۰/۰۹	۰/۰۷	۰/۰۲	۰/۰۳	۰

رتبه‌بندی عوامل از اهمیت زیاد به کم به ترتیب: منابع انرژی (۰/۱۶۹)، جمعیت (۰/۱۵۳)، اقتصاد (۰/۱۰۸)، راه‌های ارتباطی (۰/۰۹)، سیاست‌گذاری و توسعه فضایی (۰/۰۷۶)، فرهنگی و اجتماعی (۰/۰۶۹)، محیط‌زیست و توسعه پایدار (۰/۰۵۵) می‌باشد (شکل ۵). در ادامه، این رتبه‌بندی را در نقشه توصیفی منطقه نمایش داده‌ایم.

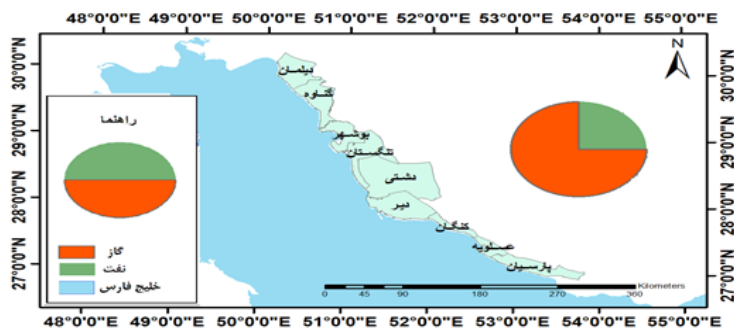
شکل ۵. رتبه‌بندی ابعاد الگوی به‌دست‌آمده در شهرهای سواحل استان بوشهر

۲-۳. تجزیه و تحلیل

منابع انرژی

رتبه اول، منابع انرژی می‌باشد که بر اساس ضرایب آن‌ها به ترتیب متأثر از مؤلفه‌های منابع گازی (۰/۷۵) و منابع نفتی (۰/۲۵) می‌باشد (شکل ۶). به دلیل این‌که اقتصاد ایران

و دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس تا حدی به منابع نفتی و گازی وابسته است، عامل منابع در شهرهای ساحلی بوشهر از حیاتی ترین عوامل است و بی توجهی به آنها تأثیرات منفی بسیاری در حوزه آمایش دفاعی و برنامه ریزان آمایشی دارد. طبق آخرین اطلاعاتی وزارت کشور در اسفند ۱۴۰۲، ۷۵ درصد گاز کشور در جنوب استان بوشهر تولید و شیرین سازی می شود که باید نگاه ویژه ای به این شهرستان ها شود (وزارت کشور، ۱۴۰۲). میدان گازی پارس شمالی در ۱۲۰ کیلومتری جنوب شرقی بوشهر در آب های خلیج فارس نزدیک سواحل بخش کاکلی در شهرستان دشتی و بخش بردخون در شهرستان دیر می باشد. میدان های گازی پارس شمالی، گلشن، فردوسی و فرزاد A و B در این حوزه قرار دارند. ذخیره میدان ۵۹ تریلیون فوت مکعب است (سامانه صبا، ۱۴۰۲). میدان گازی پارس جنوبی بزرگترین میدان گازی جهان می باشد. ۳۳ درصد از این میدان در آب های سرزمینی ایران و حدود ۶۷ درصد در قطر واقع شده است. این منطقه ۵۰ درصد ذخایر گازی ایران و ۸ درصد از ذخایر گازی جهان را در خود جای داده است. از دیگر مناطق و کارخانه های گازی این منطقه می توان به کارخانه گاز و گاز مایع ۱۳۰۰ بی بی حکیمه اشاره کرد (شرکت مجتمع گاز پارس جنوبی، ۱۴۰۲).

شکل ۶. رتبه بندی مؤلفه های منابع انرژی در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

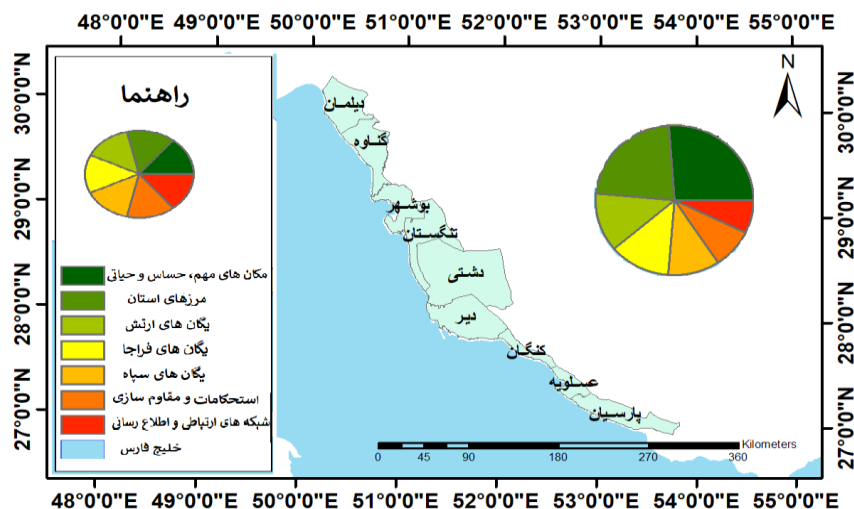
عوامل نظامی

در رتبه دوم، عامل نظامی می باشد که بر اساس ضرایب آنها به ترتیب متأثر از مؤلفه های مکان های مهم، حساس، حیاتی و تأسیسات هسته ای (۰/۲۶)، مرزهای استان

ساحلی

(۰/۲۲۵)، یگان‌های ارتش (۰/۱۲۷)، یگان‌های فراجا (۰/۱۲۵)، یگان‌های سپاه (۰/۱۰۶)، استحکامات، موانع و مقاوم‌سازی (۰/۰۸۵) شبکه‌های ارتباطی (۰/۰۷۱)، می‌باشد (شکل ۷). از مناطق مهم، حساس، حیاتی و تأسیسات هسته‌ای منطقه می‌توان به کارخانه‌های گاز، میدان‌های گازی پارس شمالی و جنوبی، تأسیسات هسته‌ای بوشهر، بندر بوشهر، بندر عسلویه و همچنین سدهای ساخته‌شده در منطقه اشاره کرد. نیروگاه اتمی بوشهر، اولین نیروگاه هسته‌ای ایران است که قدرت خروجی آن ۱۰۰۰ مگاوات و ولتاژ خروجی استاتور آن نیز ۲۷ کیلوولت می‌باشد (دبیرخانه پایش آلودگی‌های صنایع نفت و گاز بوشهر، ۱۳۹۷).

سواحل خلیج فارس از نظر اقتصادی و حیاتی حائز اهمیت است و به همین دلیل نیازمند توجه بیشتر در زمینه‌های دفاعی می‌باشد و عدم توجه به آن باعث نامتعادل شدن شرایط و بی‌ثباتی در مناطق می‌شود. در سواحل خلیج فارس استان بوشهر قرار گرفته است که این استان حدود ۹۱۶ کیلومتر مرز آبی با کرانه خلیج فارس دارد که از طولانی‌ترین مرزهای آبی استان می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۴۰۲). مؤلفه مرزهای استان به دلیل طولانی بودن و قرارگیری در مجاورت آب‌های آزاد خلیج فارس دارای ضریب اهمیت بالاتری از دیگر مؤلفه‌ها است. وجود یگان‌های نظامی فعال در این منطقه نقش مهمی در سواحل خلیج فارس ایفا می‌کند. در خصوص شبکه‌های ارتباطی، مهم‌ترین تهدیدها برعلیه سامانه‌های ارتباطی و سایبری موقعیت‌یابی و شناسایی اطلاعات ارتباطی می‌باشد. اقدامات پدافند غیرعامل ارتباطی مهم‌ترین گام در کاهش تهدیدها می‌باشد (سپهری، ۱۳۹۸: ۸۸).

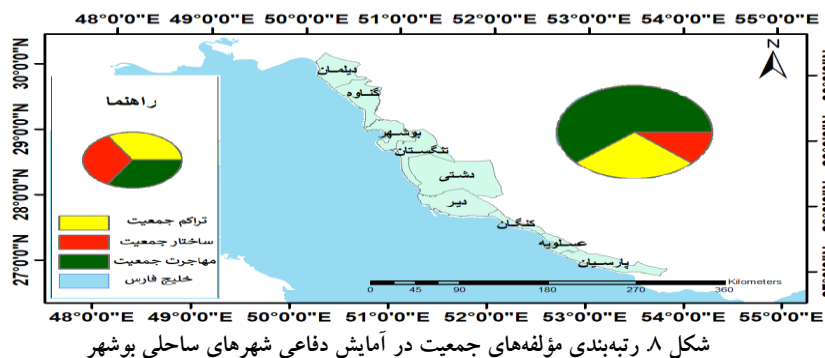
شکل ۷. رتبه‌بندی مؤلفه‌های نظامی در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

عوامل جمعیتی

سومین عامل مهم، جمعیت است که بر اساس ضرایب به‌دست‌آمده شامل مؤلفه‌های تراکم و پراکندگی جمعیتی (۰/۶۱۴)، ساختار جمعیت (۰/۲۶۸) و حرکت و مهاجرت جمعیت (۰/۱۱۷) می‌باشد (شکل ۸). شهرستان‌های سواحل خلیج فارس از پرجمعیت‌ترین شهرستان‌های این مناطق به‌شمار می‌روند. مهاجرت جمعیت نیز در روند برنامه‌ریزی آمایشی شهرها تأثیرگذار است، مخصوصاً شهرهایی که به مرزها نزدیک‌تر است. طبق آمار و اطلاعات سازمان آمار ایران تمرکز بیشتر جمعیت این مناطق در بخش شهری است و بیشتر مهاجرت جمعیت از بخش‌های روستایی به سمت شهرها است (سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۴۰۰: ۱۶۷). تراکم جمعیت در این منطقه از دیگر مؤلفه‌ها اهمیت بالاتری دارد به این دلیل که این منطقه جز مناطق حاشیه‌ای کشور است و همچنین از نظر اقتصادی اهمیت بالایی دارد. ساختار جمعیت و تراکم جمعیت به دلایل نزدیکی به مرزهای خشکی بین‌المللی و مرزهای آبی کرانه خلیج فارس از نظر آمایش دفاعی نقش مهمی دارند زیرا خالی شدن جمعیت در مناطق و شهرهای حاشیه‌ای به دلیل در نظر

ساحلی

نگرفتن برنامه‌های آمایشی می‌تواند اثرات مخربی داشته باشد (ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۵).

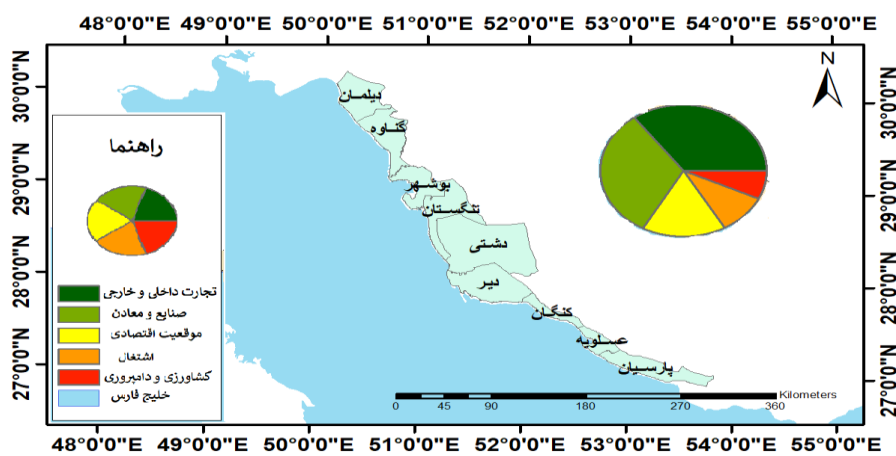

عوامل اقتصادی

رتبه چهارم عوامل در این مطالعه اقتصاد است که بر اساس ضرایب به ترتیب متأثر از مؤلفه‌های تجارت داخلی و خارجی (۰/۳۵)، صنایع و معادن (۰/۳۱۹)، اشتغال (۰/۱۶۴)، موقعیت اقتصادی (۰/۰۹۷) و کشاورزی و دامپروری (۰/۰۷) در این منطقه می‌باشد (شکل ۹). اقتصاد و مؤلفه‌های وابسته به آن در چند دهه اخیر جایگاه و نقش برجسته‌ای در روابط میان کشورها و سنجش قدرت ملی آن‌ها داشته است و در این میان قدرت دفاعی کشورها نیز بی‌تأثیر از رشد و توسعه اقتصادی آن‌ها نبوده و افزایش قدرت نظامی-دفاعی کشورها رابطه مستقیم و معناداری با سطح توسعه اقتصادی دارد (نجفی و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۳۷).

با این‌که برقراری تعادل میان مناطق مختلف همواره مورد تأکید اسناد بالادستی مانند سند ملی آمایش سرزمین بوده است ولی همچنان شاهد تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در بعضی شهرها بوده و از ظرفیت دیگر مناطق استفاده مناسبی نمی‌شود. آمایش سرزمین باید فرصت‌های جدید را در منطقه شناسایی و ایجاد کند تا مکمل امنیت در این مناطق باشد؛ بر این اساس دولت باید در برنامه‌های آمایشی به تجهیز مناطق حاشیه‌ای و ارتقای سطح معیشتی ساکنان آن مناطق پردازد (حافظنیا، ۱۳۸۱: ۵۶). شکل‌گیری و تمرکز اکثر

فعالیت‌های اقتصادی مهم در قسمت جنوبی شهرهای استان بوشهر شکنندگی اقتصادی را در این منطقه بالا برده و باعث ناپایداری از نظر برنامه‌ریزی‌های آمایشی شده است (ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۴). مجتمع بندری پارس به‌عنوان سومین بندر بزرگ کانتینری خلیج فارس، شاه‌رگ اصلی واردات و صادرات کالا در منطقه، یکی از عوامل مهم جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی می‌باشد (سازمان منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، ۱۳۹۴). در سال ۱۴۰۲ صادرات استان بوشهر رتبه اول صادرات کالاهای غیرنفتی را به خود اختصاص داده است. بودجه استانی بوشهر ۱/۸ درصد از محل اعتبارات بودجه استانی در نظر گرفته شده است (یار محمدیان و توسلی زاده، ۱۴۰۲: ۱۶). موقعیت شغلی در تمامی شهرهای این منطقه به نسبت دیگر مناطق از تعداد بالاتری برخوردار بوده است (سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۴۰۰: ۱۷۸). شغل عمده مردم این منطقه در ۳ بخش صنعت و معدن، کشاورزی و دامداری و خدمات می‌باشد.

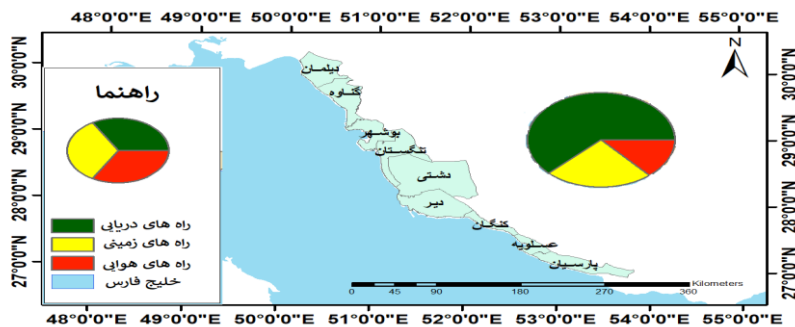
شکل ۹. رتبه‌بندی مؤلفه‌های اقتصاد در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

عوامل راه‌های ارتباطی

رتبه پنجم در عوامل، راه‌های ارتباطی می‌باشند که بر اساس ضرایب آن‌ها به ترتیب شامل راه‌های دریایی (۰/۶۲۵)، راه‌های زمینی (۰/۲۳۸) و راه‌های هوایی (۰/۱۳۶) است (شکل ۱۰). شبکه ارتباطی و راه‌های این منطقه از مهم‌ترین شاخص‌ها می‌باشد که

ساحلی

به صورت آسفالت، شوسه، فرودگاهی و بندر است. راه‌های دریایی و زمینی در این منطقه به عنوان مسیرهای ارتباطی با کشورهای دیگر نقش قابل توجهی در برنامه‌های آمایش دفاعی دارند. همچنین دسترسی از طریق راه‌های زمینی، هوایی و دریایی از بوشهر به مراکز مهم کشور یکی از جنبه‌های مهم بخش آمایش دفاعی می‌باشد. راه‌های زمینی شامل راه‌های آسفالت و شوسه شهری و بین شهری می‌باشد (سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۴۰۰: ۵۰۱). بندر مسافربری و تجاری مهم‌ترین مسیر ارتباطی دریایی این منطقه هستند. فرودگاه‌های این منطقه شامل فرودگاه توحید جم، فرودگاه بین‌المللی خلیج فارس، فرودگاه عسلویه، فرودگاه بوشهر، فرودگاه بهرگان هستند که اکثراً مسافربری است. (فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران، ۱۴۰۲). از بندر مهم این منطقه بندر عسلویه، بندر بوشهر و بندر پارس را می‌توان نام برد.

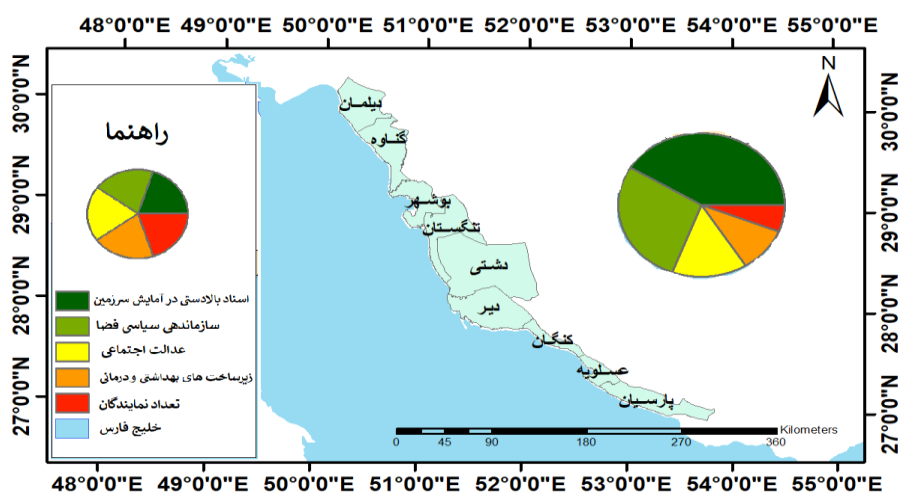

شکل ۱۰. رتبه‌بندی مؤلفه‌های راه‌های ارتباطی در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

عوامل سیاست‌گذاری و توسعه فضایی

رتبه ششم عوامل در این مطالعه سیاست‌گذاری و توسعه فضایی مشخص شده که به ترتیب ضرایب اهمیت آن‌ها شامل مؤلفه‌های اسناد بالادستی در آمایش سرزمینی (۰/۴۱۲)، سازمان‌دهی سیاسی فضای جغرافیایی (۰/۲۸۱)، زیرساخت‌های بهداشتی و درمانی (۰/۱۰۱)، عدالت اجتماعی (۰/۱۴۵) و تعداد نمایندگان (۰/۰۶) است (شکل ۱۱). در مجلس شورای اسلامی، استان بوشهر دارای ۴ مرکز و ۴ کرسی می‌باشد که از این تعداد ۳ کرسی برای این منطقه در نظر گرفته شده است (میراحمدی، ۱۴۰۲: ۳۵). یکی از مؤلفه‌های مهم در سیاست‌گذاری و

توسعه فضایی، اسناد بالادستی در آمایش سرزمین است که این اسناد نقش بسیار مهمی در توسعه و آمایش دفاعی مناطق دارند. عدم تعادل در منطقه می تواند مسئولان و برنامه ریزان در حیطه آمایش دفاعی را با چالش مواجه کند. این مورد مهم در خصوص مناطق حاشیه ای اثر منفی بالاتری خواهد داشت؛ چون اگر مناطق حاشیه ای توسعه مناسب پیدا نکنند ناگزیر مهاجرت از حاشیه به مرکز رخ خواهد داد و معضلات مناطق کمتر توسعه یافته به مرکز خواهد آمد (ابراهیمی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۶۴). از نظر زیرساخت های بهداشتی و درمانی، در شهرستان های ساحلی بوشهر به صورت کلی ۱۵ بیمارستان وجود دارد. مراکز درمانی و مراقبت های اولیه در این منطقه به تفکیک شهرها به ترتیب بوشهر ۱۸، دشتی ۷، دیر ۵، دیلم ۴، عسلویه ۵، کنگان ۴ و گناوه ۱۰ مرکز دارد (سالنامه آماری استان بوشهر، ۱۴۰۰: ۷۲۰). با توجه به آمارهای ارائه شده این منطقه از نظر مراکز بهداشتی نسبت به دیگر مناطق در وضعیت بهتری قرار دارد.

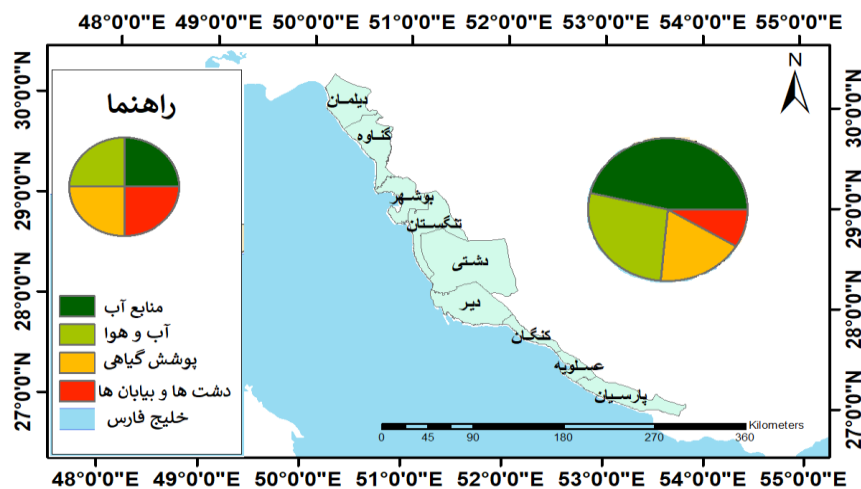
شکل ۱۱. رتبه بندی مؤلفه های سیاست گذاری و توسعه فضایی در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

عوامل محیط زیست و توسعه پایدار

در رتبه هفتم عوامل، محیط زیست و توسعه پایدار قرار دارد که بر اساس ضرایب به دست آمده به ترتیب متأثر از مؤلفه های منابع آبی (۰/۴۶۲)، آب و هوا (۰/۲۷۴)، پوشش

ساحلی

گیاهی (۰/۱۷۸) و دشت‌ها و بیابان‌ها (۰/۰۸۶) است (شکل ۱۲). منابع آب سطحی در منطقه رودخانه‌های ناینند، مند، دره آبدری، رود شور، دره گچی، دره گپ، دره گیجک، چم ره ملک و رجدون می‌باشند (مزینی، ۱۳۸۹: ۶۰). رودخانه پارسیان نیز از دیگر منابع آبی می‌باشد که درجه شوری این رودخانه به علت تبخیر زیاد و عبور از سازندهای زمین‌شناسی نمکی دارای شوری زیادی می‌باشند (سلیمانی، ۱۳۹۴: ۲۸). با توجه به منابع آبی زیاد در این مناطق هیچ‌کدام به‌خوبی قابل استفاده نیست (چمنرو، ۱۳۹۲: ۴۵). همین موضوع کمبود آب شرب را برای شهرها به وجود می‌آورد و این کمبودها باعث تهدیدات مختلفی در شهرها می‌شود. آب هوای این منطقه در بیشتر ایام سال گرم و مرطوب است که زمستان‌های معتدل تری دارد. در تابستان با وزش باد های معروفی به نام تش باد دما تا ۵۰ درجه سلسیوس نیز می‌رسد (تبریزی، ۱۳۸۸: ۷۹).

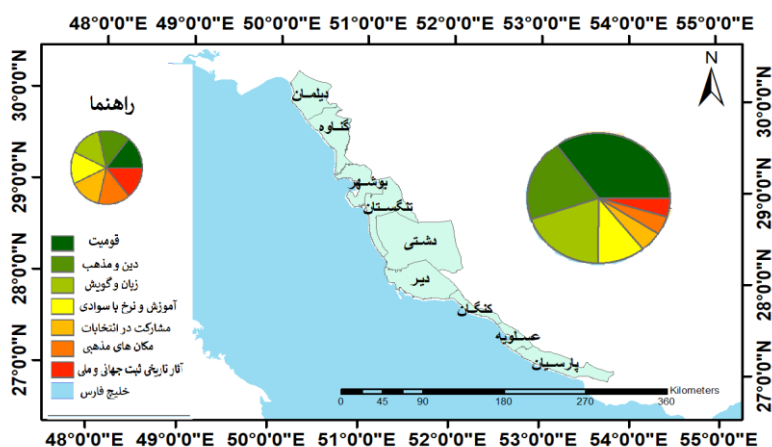

شکل ۱۲. رتبه‌بندی مؤلفه‌های محیط‌زیست و توسعه پایدار در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

عوامل فرهنگی اجتماعی

در رتبه آخر نیز عامل فرهنگی اجتماعی قرار گرفته است که بر اساس ضرایب به‌دست آمده به ترتیب متأثر از مؤلفه‌های قومیت (۰/۳۴۹)، دین و مذهب (۰/۲۰۴)، زبان و گویش (۰/۱۹۶)، آموزش و نرخ باسوادی (۰/۱۰۸)، مشارکت در انتخابات (۰/۰۵۱)، مکان‌های مذهبی (۰/۰۴۶)

و آثار تاریخی ثبت جهانی و ملی (۰/۰۴۶) می‌باشد (شکل ۱۳). شهرستان‌های ساحلی استان بوشهر دارای قومیت‌های گوناگونی مانند فارس و عرب هستند. این مناطق اکثراً دارای مذاهب شیعه و سنی می‌باشند. زبان رایج در این منطقه فارسی و عربی است. در مناطق مختلف اجتماع و فرهنگ مردم آن منطقه تعیین‌کننده در بحث آمایشی هستند زیرا همکاری مردم یک منطقه نباشد مشکلات زیادی برای برنامه‌ریزان در بحث‌های دفاعی و آمایشی آن منطقه به وجود می‌آورد. از نظر مشارکت در انتخابات، ۵۸/۶ درصد از مردم استان بوشهر در انتخابات ریاست جمهوری مشارکت داشتند و در انتخابات مجلس ۴۶/۸ درصد از مردم بوشهر مشارکت داشته‌اند. مشارکت مردم در انتخابات‌های مختلف از درصد بالایی نسبت به دیگر مناطق برخوردار است (وزارت کشور، ۱۴۰۰). آثار تاریخی ثبت‌شده در سطح ملی را در این منطقه می‌توان به کاخ‌های هخامنشی، موزه‌ها، قلعه‌های باستانی، شهر باستانی تموکن و گورستان‌ها اشاره کرد که از زمان‌های قدیم ساخته شده‌اند و بی‌توجهی به آن‌ها می‌تواند باعث تهدیدات فرهنگی شود. مکان‌های مذهبی شناخته‌شده نیز امامزاده‌ها و مساجد معروف منطقه می‌باشند.

شکل ۱۳. رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرهنگی اجتماعی در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی بوشهر

۴. نتیجه‌گیری

سند ملی آمایش سرزمین بیانگر تصویری مطلوب از توسعه فضایی سرزمین است که مجموعه کنشگران توسعه می‌خواهند با مشارکت یکدیگر و به‌کارگیری قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها و مزیت‌های سرزمینی، در افق ۱۴۲۴ به آن دست پیدا کنند. در این سند به مسائلی

ساحلی

از جمله توسعه از جنبه‌های مختلف ارتباطی، زیرساختی، محیط‌زیستی، اقتصادی، کشاورزی و دفاعی پرداخته شده است. با توجه به این که سند ملی آمایش سرزمینی به صورت اختصاصی و بومی ابعاد و مؤلفه‌های دفاعی برای مناطق مختلف ارائه نداده است، در این پژوهش ابعاد و مؤلفه‌های آمایش دفاعی برای مناطق ساحلی بوشهر به صورت کامل و جامع ارائه شده است. استان بوشهر به دلیل داشتن اقوام مختلف در شهرهای ساحلی خود و تأسیسات گازی مهم ایران در این منطقه همواره برای حکومت‌های حاشیه خلیج فارس مورد توجه بوده است. این عوامل سبب گردیده است که شهرهای ساحلی بوشهر از لحاظ دفاعی در منطقه شرایط خاصی را داشته باشد.

ابعاد و مؤلفه‌های الگوی آمایش دفاعی در این مقاله شامل هشت بُعد اصلی در آمایش شهرهای ساحلی استان بوشهر به ترتیب منابع انرژی، نظامی، جمعیتی، اقتصادی، راه‌های ارتباطی، سیاست‌گذاری و توسعه فضایی، محیط‌زیست و توسعه پایدار، فرهنگی و اجتماعی می‌باشند که این شاخص‌ها از مؤلفه‌های مختلفی تشکیل شده‌اند.

در این الگو، عوامل و مؤلفه‌های به دست آمده، عوامل و ارزش‌های جغرافیای طبیعی و انسانی می‌باشند که به طور مستقیم و غیرمستقیم بر طرح‌های آمایش دفاعی مؤثر می‌باشند و غفلت از هر یک از این عوامل در طرح‌ریزی‌ها موجب آسیب‌های جبران‌ناپذیر خواهد شد.

ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده به ترتیب اهمیت و اولویت در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر بیان شده‌اند و در طول مدت زمان و یا تغییر متغیرها و گویه‌های پژوهشی ممکن است تغییر نماید. هر یک از ابعاد و مؤلفه‌های مدل به دست آمده در این پژوهش را بایستی با در نظر گرفتن اهمیت و ارتباط آن‌ها با یکدیگر در یک الگوی جامع در آمایش دفاعی شهرهای ساحلی استان بوشهر مورد بررسی قرار داد و بررسی به‌تنهایی هر عامل نتیجه مناسبی در بر نخواهد داشت.

در ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده بر اساس سند ملی آمایش سرزمین توجه به جنوب استان بوشهر به-خصوص مناطق ساحلی می‌باشد که به دلایل مختلفی در حال خالی شدن سکنه می‌باشد و این خود باعث ایجاد خلأ در آن مناطق و به وجود آمدن ناامنی

می‌گردد لذا با استفاده از پژوهش حاضر و الگوی به‌دست‌آمده می‌توان برای تقویت این مناطق و جلوگیری از کاهش مسائل امنیتی دفاعی، برنامه‌های مناسبی را طرح‌ریزی نمود. شهرهای ساحلی استان بوشهر یکی از مهم‌ترین مناطق اقتصادی به‌خاطر دارا بودن منابع انرژی فراوان، به‌نوعی خود دارای جایگاه ویژه‌ای در سطح کشور و منطقه است. در پژوهش حاضر که یک الگوی آمایش دفاعی را به دست آورده‌ایم عوامل اقتصادی به همراه سایر عوامل می‌توانند در آمایش دفاعی استان نقش بسزایی را داشته و برای افزایش سرمایه‌گذاری در سطح استان از الگوی به‌دست‌آمده استفاده نمود.

از ابعاد و مؤلفه‌های به‌دست‌آمده در الگوی پژوهش می‌توان با تغییراتی متناسب زیست‌بوم دیگر شهرهای ساحلی جنوب کشور، جهت آمایش دفاعی آن مناطق استفاده نمود.

پیشنهادات

۱- ساختار بسیط و تمرکزگرای حاکم بر مدیریت سیاسی فضای جغرافیایی کشور منجر به این شده که عوامل سیاست‌گذاری و توسعه فضایی و پایدار در آمایش دفاعی سواحل جنوبی کشور به‌درستی عمل ننماید و تا زمانی که ساختار تمرکزگرا در مدیریت سیاسی فضای جغرافیایی کشور حاکم باشد، شاهد توسعه نامتوازن و عقب‌ماندگی در آمایش دفاعی سواحل بوشهر و دیگر مناطق ساحلی جنوب کشور خواهیم بود.

۲- مهم‌ترین عوامل به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر در خصوص آمایش دفاعی سواحل جنوبی ایران، ابعاد نظامی و منابع انرژی می‌باشند؛ که با توجه به اهمیت سواحل جنوب کشور مخصوصاً امنیت منابع انرژی در بوشهر، این عوامل بایستی در اسناد بالادستی کشور از جمله سند چشم‌انداز بیست‌ساله، برنامه‌های توسعه پنج‌ساله و سند ملی آمایش سرزمین در اولویت اصلی قرار گیرند.

۳- بررسی عوامل اقتصادی و جمعیتی مؤثر در آمایش دفاعی که در این پژوهش به‌دست‌آمده نشان از مناسب نبودن سیاست‌های اقتصادی و تراکم جمعیتی در سواحل جنوبی دارد که اصلی‌ترین عامل آن، عدم درک مناسب بنیان‌های جغرافیایی و زیستی مناسب در سواحل جنوبی کشور از سوی سیاست‌گذاران می‌باشد که بایستی این نوع نگاه اصلاح گردد.

۴- با توجه به ارتباط معنی‌دار عوامل فرهنگی و اجتماعی با آمایش دفاعی منطقه در سواحل جنوبی ایران، مهم‌ترین اقدام از جنبه عوامل دفاعی در سواحل بوشهر و دیگر

ساحلی

مناطق ساحلی جنوب کشور، استفاده و به کارگیری عوامل بومی در مشاغل انتظامی و نظامی می باشد.

فهرست منابع**الف) منابع فارسی**

۱. پاپلی یزدی، محمدحسین رجبی سناجردی، حسین. (۱۳۸۲). نظریه های شهر و پیرامون، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
۲. کامران، حسن، حسینی امینی، حسن، شهریاری، مهدی. (۱۳۹۲). آمایش دفاعی سرزمین (ازمنظر پدافند غیرعامل)، تهران، انتشارات آثار معاصر، جلد ۱
۳. حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۸۱). رابطه متقابل امنیت و دفاع با آمایش سرزمین، مجموعه مقالات همایش آمایش و دفاع سرزمینی تهران، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع).
۴. عندلیب، علیرضا. (۱۳۸۰). نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی، چاپ اول، تهران، دوره عالی جنگ.
۵. هسن، نایلز؛ هیگینز، بنجامین؛ ساوی، دانلد. (۱۹۹۷). سیاست گذاری منطقه ای در جهان دگرگونی، ترجمه پرویز اجلالی، انتشارات سازمان برنامه و بودجه
۶. داداشپور، هاشم، آراسته، مجتبی. (۱۳۹۷). تحلیل روابط فضایی میان بندرهای جنوبی ایران و شهرهای پس کرانه منطقه ای، آمایش سرزمین، ۲(۱۰)، ۱۹۳-۲۲۳.
۷. دریا باری، سید جمال الدین، هارون بحری، سیاوش، خانجان زاده کاکرودی، شقایق، حاجی محمدلو، محمد، پزشکی، مهدی. (۱۳۹۷). «آمایش سرزمینی و توسعه سواحل مکران با تأکید بر مکان یابی و احداث شبکه های حمل و نقل در راستای ارتقای موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک». فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش های نو در جغرافیای انسانی، سال دهم، شماره دوم، بهار ۱۳۹۷، ۱۵۱ - ۱۷۴

۸. ابراهیمی، حامد، علیپور، احسان، صادقی، حسین (۱۴۰۱). پیامدهای امنیتی فقدان نگاه آمایشی در تقسیم‌بندی‌های سرزمینی کشور (مطالعه موردی: استان بوشهر)، فصلنامه امنیت ملی، شماره ۴۳، ۲۶۱-۲۸۴
۹. زبردست، اسفندیار، حاجیپور، خلیل. (۱۳۸۸). تبیین فرآیند شکل‌گیری، تکوین و دگرگونی مناطق کلان‌شهری، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۶۹، ۱۰۵-۱۲۱
۱۰. عرفانی، ملیحه، نوری، غلامرضا، دانه‌کار، افشین، مروی مهاجر، محمدرضا، محمودی، بیت‌الله (۱۳۸۸). بررسی پارامترهای رویشی جنگل‌های مانگرو خلیج گواتر در جنوب شرقی ایران، تاکسونومی و بیوسیستماتیک، صص ۳۳-۴۶.
۱۱. کرکه آبادی، زینب، قادری، محمدرضا، اکبری، مهناز، باقری، حسن (۱۳۹۷). بررسی سطح توسعه استان‌ها در چارچوب آمایش سرزمین، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۱(۱)، ۱۰۱-۱۱۰
۱۲. میراحمدی، فاطمه سادات (۱۴۰۲). طرح اصلاح جدول حوزه‌های انتخاباتی مجلس شورای اسلامی و تعداد نمایندگان آن‌ها، مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی، شماره ثبت ۲۶۰
۱۳. یارمحمدیان، ناصر، توسلی زاده، حمزه (۱۴۰۱). لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور: منابع و مصارف انسانی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات اقتصاد بخش عمومی (گروه بودجه)، شماره ثبت ۸۶۰، شماره مسلسل ۱۸۸۱۰
۱۴. یاری، احسان؛ نگهبان، سعید (۱۳۹۵). «نقش ویژگی‌های توپوگرافیک و مورفولوژیک سواحل جنوبی ایران در آمایش دفاعی-امنیتی». مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس، ۳(۱۰)، ۴۵-۶۴.
۱۵. رضایی سکه روانی، داود؛ صبوری، محمدحسن؛ یوسف نیا، هادی (۱۳۹۲). «بررسی آمایش سرزمینی استان بوشهر با تأکید بر ملاحظه‌های دفاعی». فصلنامه پدافند غیرعامل و امنیت، سال دوم، شماره ششم، ۱۲۳-۱۴۱.

ساحلی

۱۶. سپهری، محمد. (۱۳۹۸). مناسب‌ترین راهبردهای پدافند غیرعامل سامانه‌های ارتباطی شبکه فرماندهی و کنترل در برابر تهدیدهای شنود الکترونیکی توسط حساسه‌های اطلاعات ارتباطی دشمن، فصلنامه علمی - پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال سوم، شماره دو، ۸۷-۹۹
۱۷. قنبری، ابوالفضل؛ سرداری، ایوب. (۱۳۹۷). آمایش مناطق مرزی با تأکید بر راهبردها و اولویت‌های برنامه‌ریزی مناطق مرزی مریوان و بانه، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸(۲)، ۱۷۹-۱۹۳
۱۸. نجفی، سجاد، یزدان پناه درو، کیومرث، پیشگاهی فرد، زهرا، بدیعی ازندهای، مرجان. (۱۳۹۹). تبیین عوامل اقتصادی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰، تحقیقات اقتصادی، دوره ۵۵، شماره سوم، ۷۳۷-۷۶۰
۱۹. حاجی‌زاده، عبدالحسین، رحیمی حرآبادی، سعید، مرادی نیاف سجاد، حاتمی، ایرج. (۱۳۹۱). تحلیلی بر کاربردهای ژئومورفولوژی دریایی در آمایش دفاعی - نظامی دریای مکران، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران، ۲۸ لغایت ۳۰ بهمن، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار
۲۰. مرادی، غلامرضا، دهقانپان، مهسا. (۱۴۰۲). سطح‌بندی توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان بوشهر با استفاده از مدل تاکسونومی عددی، فصلنامه آمایش محیط، ۶۱، ۹۷-۱۱۲.
۲۱. چمنرو، سمیه. (۱۳۹۲). تأثیر صنایع بزرگ بر توسعه کارکردهای منطقه‌ای، نمونه موردی: منطقه صنعتی پارس جنوبی و اثرات آن بر کارکردهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی شهرستان کنگان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان
۲۲. سلیمانی، زبیر. (۱۳۹۴). بررسی تغییرات گستره پوشش گیاهی و عوامل تأثیرگذار بر آن‌ها با استفاده از دورکاوی و داده‌های میدانی (مورد مطالعه منطقه عسلویه بوشهر)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یاسوج

۲۳. تبریزی، نسرين. (۱۳۸۸). اثر تغییر اقلیم بر منابع آب زیرزمینی شیرین مناطق ساحلی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس
۲۴. مزینی، مرجان. (۱۳۸۹). نقش بازار مرزی در ساماندهی شهرهای کوچک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
۲۵. الماسی، بهنام (۱۳۹۵). «ارائه الگوی آمایش سرزمین نواحی ساحلی مکران با رویکرد توسعه و امنیت پایدار منطقه‌ای». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا.
۲۶. سازمان هواشناسی کشور (۱۴۰۰). آمار و اطلاعات آب‌وهوایی استان‌ها.
۲۷. سالنامه آماری استان بوشهر (۱۴۰۰). مرکز آمار ایران، درگاه ملی آمار.
۲۸. سند ملی آمایش سرزمین (۱۳۹۹). کمیسیون تخصصی شورای عالی آمایش سرزمین
۲۹. مشارکت در انتخابات استان بوشهر. (۱۴۰۰). برگرفته از سایت رسمی وزارت کشور: www.moi.ir
۳۰. سامانه صبا. (۱۴۰۲). برگرفته از سایت رسمی صنایع بالادستی ایران: infosaba.com
۳۱. شرکت مجتمع گاز پارس جنوبی. (۱۴۰۲). برگرفته از سایت رسمی مجتمع گاز پارس جنوبی: www.spgc.ir
۳۲. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر. (۱۴۰۲). برگرفته از سایت رسمی سازمان برنامه‌بودجه کشور: www.mpob.ir
۳۳. سازمان منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس. (۱۳۹۴). برگرفته از سایت رسمی انرژی ایران: www.pseez.ir
۳۴. فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران. (۱۴۰۲). برگرفته از سایت رسمی وزارت کشور بخش فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی کشور: www.airport.ir

۳۵. دبیرخانه پایش آلودگی‌های صنایع نفت و گاز و انرژی و اثرات آن بر سلامت. (۱۳۹۷). برگرفته از سایت دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی استان بوشهر:

www.hia.bpum.ac.ir

ب) منابع انگلیسی

۱. Baby. S. (۲۰۱۳). AHP Modeling for Multicriteria Decision-Making and to Optimise Strategies for Protecting Coastal Landscape Resources International Journal of Innovation, Management and Technology, Vol. ۴, No. ۲
۲. Friedmann, J. (۱۹۶۶). Regional development policy: A case study of Venezuela. Cambridge, MA: MIT Press
۳. Mishra, S. K. (۲۰۰۶). Regional development and growth centers: A critique of the growth pole concept. Journal of Economic Issues, ۴۰(۱), ۱۸۱-۱۹۸.
۴. Pan, J.; Teklu, Y.; Rahman, S.; Castro, A.D. (۲۰۰۰). "An Interval-based MADM Approach to the Identification of Candidate Alternatives in Strategic Resource Planning". IEEE Transactions on Power Systems, ۱۵(۴), ۱۴۴۱-۱۴۴۶.
۵. Richardson, Harry W. (۲۰۰۲). The Theory of Regional Economic Development. Westport, Conn: Praeger Publishers.
۶. Strauss A, Corbin J. (۱۹۹۴). Grounded theory methodology: An overview. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), Handbook of Qualitative Research, Chapter ۱۷, pp. ۲۷۳-۲۸۵.
۷. Hari Bucur-Marcu et al., Defence Management: An Introduction, DCAF (۲۰۰۹) Security and Defence Management Series no ۱. p. ۴
۸. Perroux, F. (۱۹۵۵). Economic space: Theory and applications. Quarterly Journal of Economics, ۶۹(۴), ۵۸۱-۶۱۰.